

Thai-Japanese Cultural Relationships: After the Siamese Evolution of 1932 until before Greater Asia-Pacific War

Nipaporn Ratchatapattanakul*

Faculty of Liberal Arts, Thammasat University, Department of History

Abstract

The cultural dimension played a crucial role in the Thai-Japanese relationships after the political transformation in 1932. This could be observed through the significant increase of Thai students who went to further their studies in Japan. As a response to the Japanese-product boycott by the Chinese, Japanese private companies attempted to restrict the roles of Chinese merchants in the Thai-Japanese trade networks and shifted their interest to building support for Thai human resources. Concomitantly, Thai middle class people expressed their interests in freelance business. However, due to the country's superseded education, particularly in the fields of engineering, commerce and accountancy, seeking higher education in Japan, which costs less than in western countries, became an appropriate option. Regardless, the Japanese Government did not pay much attention to this issue during this timeframe. Therefore, the cultural activities in this initial stage were primarily engendered by the enthusiasm of the Japanese ambassadors posted at Bangkok with support from Japanese private companies. It was not until the Japanese Ministry of Foreign Affairs formulated its cultural policies towards Thailand at the end of 1938 that the Center for the Thai-Japanese Culture Studies was established. This Center was to implement the cultural activities between the two countries as part of the preparation for marching towards the Greater East Asia Co-Prosperity Sphere during wartime.

Keywords: Thai-Japanese relationships, Thai students in Japan, Japanese language teaching in Thailand, Thai Revolution of 1932, Greater East Asia War

* Corresponding author e-mail: rnipaporn@yahoo.com

ความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมไทย-ญี่ปุ่น: หลังการเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 ถึงก่อนสงครามมหาเอเชียบูรพา*

นิภาพร รัชตพัฒนากุล
ภาควิชาประวัติศาสตร์ คณะศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์

บทคัดย่อ

ภายหลังเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475 ความสัมพันธ์ไทยและญี่ปุ่นในมิติทางวัฒนธรรมมีความสำคัญมากขึ้น โดยเฉพาะจำนวนนักเรียนไทยที่ไปศึกษาต่อยังญี่ปุ่นที่เพิ่มขึ้นอย่างมีนัยสำคัญ เนื่องจากบริษัทเอกชนญี่ปุ่นต้องการลดบทบาทของพ่อค้าชาวจีนในเครือข่ายการค้าระหว่างไทย-ญี่ปุ่น เพื่อแก้ปัญหาการบอยคอตสินค้าญี่ปุ่นของชาวจีน จึงหันมาส่งเสริมการสร้างบุคลากรชาวไทยขึ้นแทนที่ ขณะเดียวกันคนชั้นกลางในไทยเองก็มีความสนใจในการประกอบอาชีพอิสระมากขึ้น แต่เนื่องจากความล้าหลังของการศึกษาภายในประเทศในสาขาวิชาอย่างวิศวกรรม พาณิชยศาสตร์และการบัญชี ดังนั้นการไปศึกษาต่อยังประเทศญี่ปุ่นซึ่งมีค่าใช้จ่ายต่ำกว่าประเทศทางตะวันตกมากจึงกลายเป็นทางเลือกที่เหมาะสม อย่างไรก็ตามรัฐบาลญี่ปุ่นในขณะนั้นยังไม่ให้ความสำคัญต่อเรื่องนี้ ดังนั้นกิจกรรมทางวัฒนธรรมในระยะแรกจึงเกิดจากความกระตือรือร้นของอำมาตยาธิบดีญี่ปุ่นประจำกรุงเทพฯ เป็นหลัก โดยได้รับการสนับสนุนจากบริษัทเอกชนญี่ปุ่น จนกระทั่งกระทรวงการต่างประเทศญี่ปุ่นได้วางนโยบายด้านวัฒนธรรมต่อไทยในปลาย พ.ศ. 2481 จึงได้ตั้งสถานศึกษาวัฒนธรรมญี่ปุ่นไทยขึ้น เพื่อดำเนินกิจกรรมทางวัฒนธรรมระหว่างทั้งสองประเทศ อันเป็นส่วนหนึ่งของการเตรียมพร้อมเข้าสู่การสร้างวงไพบูลย์ร่วมกันแห่งมหาเอเชียบูรพาในช่วงสงคราม

คำสำคัญ: ความสัมพันธ์ไทย-ญี่ปุ่น นักเรียนไทยในญี่ปุ่น การสอนภาษาญี่ปุ่นในไทย การเปลี่ยนแปลงการปกครอง 2475 สงครามมหาเอเชียบูรพา

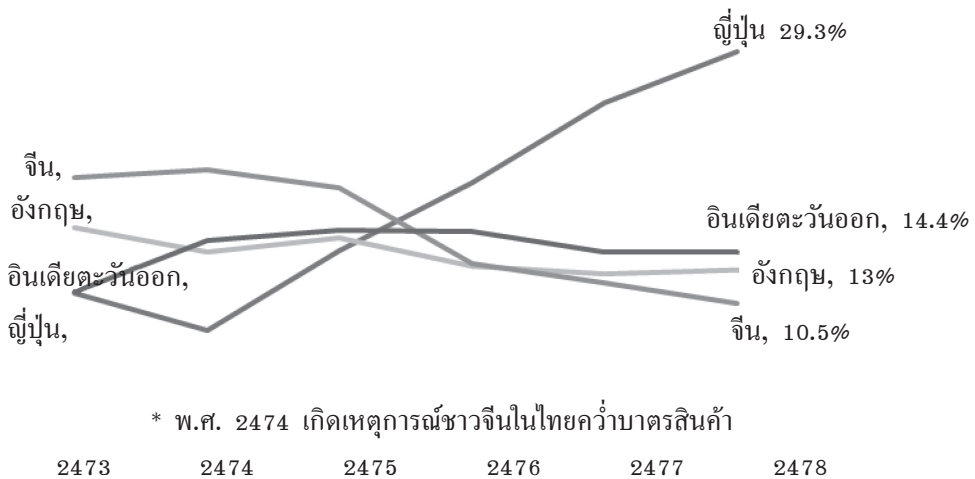
* บทความชิ้นนี้ดัดแปลงมาจากบทที่ 2 ของวิทยานิพนธ์เรื่อง “ความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมระหว่างไทย-ญี่ปุ่น พ.ศ. 2475-2488” วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาประวัติศาสตร์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ปี พ.ศ. 2545 เนื่องจากเนื้อหาของบทความคาบเกี่ยวช่วงเวลาก่อนและหลังการเปลี่ยนชื่อประเทศจากสยามเป็นไทยในปี พ.ศ. 2482 เพื่อไม่ให้เกิดความสับสนในการเรียกชื่อ ผู้เขียนจึงเลือกใช้ชื่อประเทศไทยในบทความชิ้นนี้ ยกเว้นชื่อเฉพาะขององค์กร เช่น สยามสมาคม จะยังคงไว้ตามต้นฉบับ

ความนำ

บทความนี้มุ่งศึกษากิจกรรมทางวัฒนธรรมระหว่างไทยและญี่ปุ่นในช่วงหนึ่งทศวรรษก่อนเกิดสงครามมหาเอเชียบูรพา (ร.ค.2484-ส.ค.2488) เพื่อทำความเข้าใจปัจจัยต่างๆ ที่ส่งผลต่อความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมระหว่างทั้งสองประเทศที่ใกล้ชิดกันมากขึ้น โดยเน้นศึกษาปัจจัยทางเศรษฐกิจคือบทบาททางเศรษฐกิจของญี่ปุ่นในไทยที่เพิ่มขึ้น และปัจจัยทางการเมืองคือการเปลี่ยนแปลงนโยบายของรัฐบาลญี่ปุ่นและรัฐบาลไทย

1. ปัจจัยทางเศรษฐกิจ: บทบาททางเศรษฐกิจของญี่ปุ่นในไทย

การนำเข้าสินค้าจากญี่ปุ่นเริ่มมีปริมาณมากขึ้นหลังสงครามโลกครั้งที่ 1 (พ.ศ. 2457-2461) จากสถานการณ์สงครามทำให้เศรษฐกิจของอังกฤษตกต่ำและส่งผลให้ส่วนแบ่งตลาดของสินค้าอังกฤษในภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ลดลงไปด้วย อีกทั้งภาวะเศรษฐกิจตกต่ำภายในของไทย อันเกิดจากวิกฤตการณ์ข้าวจากภาวะน้ำท่วมใหญ่ พ.ศ. 2460 และฝนแล้ง พ.ศ. 2462 (สุนทรีย, 2533, น.11) ต่อเนื่องด้วยวิกฤตการณ์การคลังของไทยในช่วง พ.ศ. 2469-2470 ผลกระทบจากวิกฤตเศรษฐกิจโลก พ.ศ. 2472 สถานการณ์ทางเศรษฐกิจทั้งในและระหว่างประเทศที่ต่อเนื่องดังกล่าวนี้นำให้กำลังซื้อของตลาดไทยลดลงและทำให้สินค้านำเข้าจากญี่ปุ่นซึ่งมีราคาถูกเริ่มเป็นที่นิยมของลูกค้าไทย

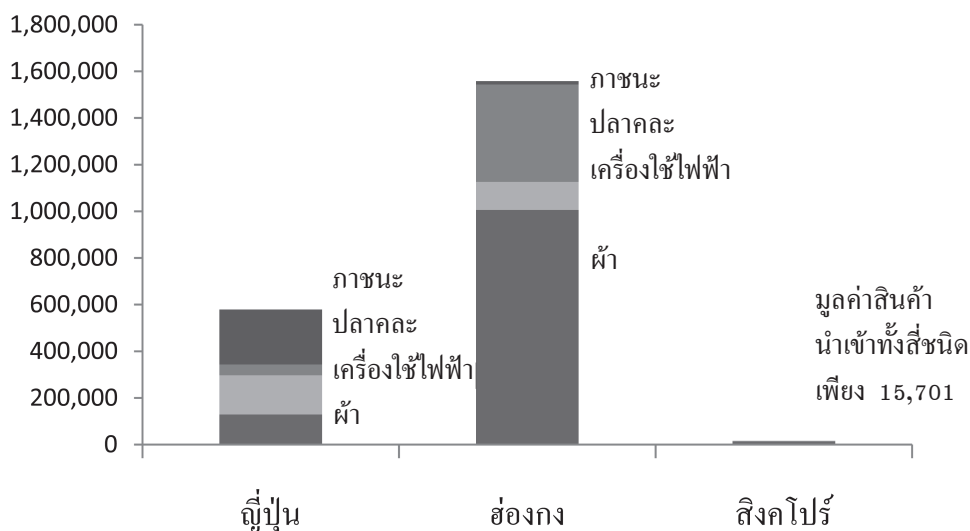

แผนภาพที่ 1 สัดส่วนการนำเข้าจากประเทศคู่ค้าหลัก พ.ศ. 2473-2478

ที่มา: William L. Swan, *Japanese economic activity in Siam from the 1890's until the outbreak of the Pacific War* (Centre for South East Asian Studies, 1986), p. 44.

จากแผนภาพที่ 1 ตัวเลขการค้าระหว่างไทยและญี่ปุ่นที่เพิ่มขึ้นนั้นหมายถึงการสร้างเครือข่ายการค้าภายในของไทยเชื่อมกับระบบการค้าของญี่ปุ่นด้วยโดยใช้วิธีการเดียวกับบริษัทตะวันตกคืออาศัยพ่อค้าชาวจีนหรืออินเดียที่มีความคุ้นเคยกับตลาดภายในมาเป็นตัวแทนขายหน้า (คอมปราโดร์) ในการนำเข้าและจัดจำหน่ายสินค้า โดยที่พ่อค้าจีนและอินเดียเหล่านี้จะซื้อสินค้าจากห้างร้านของญี่ปุ่นในระบบเงินเชื่อและเนื่องจากสินค้าญี่ปุ่นมีราคาถูกทำให้เงินลงทุนต่ำกว่าสินค้าจากยุโรปและอเมริกา รวมทั้งราคาที่ถูกนี้ยังทำให้สามารถระบายสินค้าออกได้เร็วและคืนทุนได้เร็ว (Swan, 1986, p.72)

จากระบบการค้าดังกล่าวอาจกล่าวได้ว่าพ่อค้าชาวจีนน่าจะมียบทบาทในเครือข่ายการค้าสินค้าญี่ปุ่นอยู่พอสมควร นับตั้งแต่ขั้นตอนการนำเข้า ซึ่งสินค้าจำนวนหนึ่งนำเข้าผ่านท่าเรือฮ่องกงและสิงคโปร์ โดยเฉพาะการนำเข้าผ่านท่าเรือที่ฮ่องกงมีมูลค่ามากกว่าที่นำเข้าจากท่าเรือที่ญี่ปุ่นโดยตรง (ดูแผนภาพที่ 2) ดังนั้นเมื่อเกิดปัญหาความขัดแย้งทางการเมืองระหว่างจีนและญี่ปุ่น ซึ่งนำมาสู่ปัญหาการคว่ำบาตรสินค้าญี่ปุ่นอยู่บ่อยครั้งย่อมส่งผลกระทบต่อปริมาณการค้าระหว่างไทยและญี่ปุ่นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

แผนภาพที่ 2 มูลค่าสินค้าญี่ปุ่นที่ไทยนำเข้าผ่านท่าเรือต่างๆ พ.ศ. 2473-2474 (บาท)

ที่มา: ปรับปรุงจาก Gaimusyou (กระทรวงการต่างประเทศ), *Syamu ichiba ni okeru Nihonsyohin no chii* (สถานะของสินค้าญี่ปุ่นในตลาดสยาม). (Tokyo: Gaimushou tsuusyokkyoku, 1932), pp.19-28.

เงื่อนไขที่ต้องอาศัยตัวกลางคือพ่อค้าชาวจีน เป็นปัญหาที่นักธุรกิจชาวญี่ปุ่นตระหนักดี เห็นได้จาก สุนทรพจน์ของนักธุรกิจที่ให้การต้อนรับคณะลูกเสือ จากไทยที่เดินทางไปญี่ปุ่นในปี พ.ศ. 2472 ภายหลัง กรณีสาวจีนบอยคอตสินค้าญี่ปุ่นในปี พ.ศ. 2471 โดย เสนอว่าปัญหาที่การค้าระหว่างไทยและญี่ปุ่นต้องอาศัย ชาวจีนเป็นตัวกลางนี้ จะหมดไปหากพ่อค้าไทยและ ญี่ปุ่นสามารถติดต่อกันได้โดยตรง ฉะนั้นหากนักเรียน คนใดมีความต้องการจะศึกษาต่อเพื่อฝึกภาษา ทาง ญี่ปุ่นก็ยินดีจะให้การสนับสนุน

ไม่เพียงเฉพาะในกลุ่มนักธุรกิจเท่านั้น รัฐบาล ญี่ปุ่นเองก็ตระหนักถึงผลเสียหายที่อาจเกิดขึ้นในระยะ ยาว เนื่องจากการกระทบกระทั่งกันระหว่างจีนและ ญี่ปุ่นยังคงยืดเยื้ออยู่ ดังนั้นตั้งแต่ พ.ศ. 2474 รัฐบาล ญี่ปุ่นจึงได้ส่งเสริมให้เอกชนญี่ปุ่นขยายบทบาทของ บริษัทสัญชาติญี่ปุ่นในไทยให้มากขึ้นเพื่อเพิ่มบทบาทใน เครือข่ายการนำเข้าสินค้าญี่ปุ่นและลดบทบาทของชาว จีน ดังเห็นได้จากการจัดทำรายงานสำรวจสถานะของ สินค้าญี่ปุ่นในตลาดไทยแจกจ่ายให้กับบริษัทเอกชนใน ปี พ.ศ. 2474 (Gaimusyou, 1932) ดังนั้นจะเห็น ได้ว่าภายหลังปี พ.ศ. 2475 บริษัทเอกชนของญี่ปุ่น ได้เข้ามาเปิดสาขาในไทยมากขึ้น จนกระทั่ง พ.ศ. 2479 ปรากฏว่ามีบริษัทนำเข้าและส่งออกที่ดำเนินงานโดยชาวญี่ปุ่นในกรุงเทพฯ เพิ่มขึ้นเป็น 16 บริษัท เช่น C.Itoh Trading Company (ตั้ง พ.ศ. 2476) Mitsubishi Trade Co., Ltd. (ตั้ง พ.ศ. 2478) ซึ่ง ส่วนใหญ่เป็นบริษัทที่นำเข้าสินค้าจากญี่ปุ่น เช่น ผ้า ยา เครื่องสำอาง เครื่องใช้ไฟฟ้า และส่งออกสินค้า ไทยอย่าง ข้าว ยางพารา หนั้ว (Syamu kokuzai ryuhoujin no jyoukyou, 1936, pp. 64-65)

จากความพยายามที่จะลดบทบาทของชาว จีน ตลอดจนจำนวนบริษัทเอกชนญี่ปุ่นที่เข้ามาดำเนินงานในเขตกรุงเทพฯ ที่มากขึ้นนับตั้งแต่หลังเหตุการณ์ การบอยคอตในปี พ.ศ. 2471 และ พ.ศ. 2474 นั้น

ย่อมหมายถึงความต้องการบุคลากรชาวไทยที่มีความ สามารถด้านภาษาญี่ปุ่นมารองรับการขยายตัวดังกล่าว ซึ่งความต้องการนี้ได้กลายมาเป็นปัจจัยหนึ่งที่ส่งผล ต่อความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมระหว่างไทยและญี่ปุ่น โดยเฉพาะในส่วนของการเรียนไทยในญี่ปุ่นเพิ่มปริมาณ ขึ้นอย่างรวดเร็วหลังปี พ.ศ. 2476

2. ปัจจัยทางการเมือง: นโยบายต่างประเทศของ ญี่ปุ่นและการเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ. 2475

ภายหลังจากญี่ปุ่นพัฒนาตัวเองขึ้นมาเป็น หนึ่งในประเทศมหาอำนาจ ผู้นำญี่ปุ่นได้ดำเนิน นโยบายต่างประเทศด้วยการขยายอิทธิพลตามแบบ อย่างจักรวรรดินิยม โดยในกลางปี พ.ศ. 2479 แนวคิด การขยายอิทธิพลไปยังภูมิภาคได้ คือ เอเชียตะวันออกเฉียงใต้และหมู่เกาะต่าง ๆ ในมหาสมุทรแปซิฟิก (Nanshinron) ซึ่งได้รับการสนับสนุนจากกองทัพเรือ ได้รับการยอมรับให้เป็นนโยบายของรัฐ (Yano, 1975, p.145) จากนโยบายต่างประเทศดังกล่าวทำให้ญี่ปุ่น ให้ความสำคัญต่อไทย ซึ่งเป็นดินแดนเดียวในภูมิภาค ทางใต้ที่ไม่ได้เป็นอาณานิคม

สำหรับสถานการณ์ในไทย ภายหลังการ เปลี่ยนแปลงการปกครองในเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2475 รัฐบาลคณะราษฎรได้ปรับเปลี่ยนนโยบายต่างประเทศจากเดิมที่อิงอยู่กับอังกฤษมาเป็นการพยายาม รักษาความเป็นกลางในเวทีระหว่างประเทศ เหตุผลในการปรับทำที่นี้ส่วนหนึ่งเนื่องจากผู้นำเดิมในระบอบ สมบูรณาญาสิทธิราชย์มีความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกับ อังกฤษ ซึ่งอาจทำให้เกิดการแทรกแซงการเมืองได้ (Charivat, 1985, p.117) นอกจากนั้นกลุ่มผู้นำ คณะราษฎรซึ่งถูกหล่อหลอมทางความคิดในช่วงเวลา ที่จักรวรรดินิยมตะวันตกกำลังเสื่อมถอย พร้อมกับ ลัทธิชาตินิยมที่เฟื่องฟูขึ้นอยู่ทั่วไปในกลุ่มปัญญาชน ของดินแดนอาณานิคม แม้ไทยจะไม่ได้เป็นอาณานิคม

โดยตรง แต่ความคิดว่าตนถูกคุกคามทางการเมืองจากฝรั่งเศสและการครอบงำทางเศรษฐกิจจากอังกฤษก็ดำรงอยู่ในกลุ่มปัญญาชนในช่วงเวลานั้น (ชาญวิทย์, 2538, น.65)

การทำรัฐประหารรัฐบาลพระยามโนปกรณนิติธาดาในเดือนมิถุนายน พ.ศ. 2476 เป็นเหตุการณ์ที่สะท้อนให้เห็นถึงการปรับเปลี่ยนท่าทีของผู้นำในกลุ่มคณะราษฎรดังกล่าวข้างต้น โดยญี่ปุ่นกลายเป็นทางเลือกให้กับผู้นำการรัฐประหารอย่างพระยาพหลพลพยุหเสนาและหลวงพิบูลสงครามด้วยการขอความช่วยเหลือในด้านอาวุธยุทโธปกรณ์ ซึ่งอัครราชทูตญี่ปุ่นประจำกรุงเทพฯ ตูตยาตาเบะ ยะสุกิชิ (ดำรงตำแหน่งระหว่าง พ.ศ. 2471-2478) ก็ได้บ่ายเบี่ยงด้วยการให้คำมั่นสัญญาว่าจะให้ความช่วยเหลือในทางเศรษฐกิจและวิชาการภายหลังจากการทำรัฐประหารได้สำเร็จ (ทวี, 2524, น.62) ดังนั้นภายหลังจากพระยาพหลพลพยุหเสนารับดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีจึงเป็นช่วงเวลาญี่ปุ่นเข้ามามีบทบาทในทุกๆ ด้าน (Charivat, 1985, p.117) ซึ่งก็สอดคล้องไปกับการปรับเปลี่ยนนโยบายต่างประเทศของญี่ปุ่นที่กล่าวถึงข้างต้นด้วย

ด้วยเป้าหมายเชิงอุดมการณ์ที่สอดคล้องกัน ในบางส่วนของแนวนโยบายต่างประเทศของญี่ปุ่นภายหลังปี พ.ศ. 2476 และสำนักชาตินิยมในกลุ่มผู้นำใหม่ ภายหลังจากเปลี่ยนแปลงการปกครอง ที่ต้องการลดอิทธิพลของประเทศตะวันตกและสร้างประเทศให้เข้มแข็ง ประกอบกับบทบาททางเศรษฐกิจของญี่ปุ่นในไทยที่ทวีความสำคัญมากขึ้นในช่วงหนึ่งทศวรรษก่อนเกิดสงครามนี้เองที่มีส่วนทำให้กิจกรรมด้านวัฒนธรรมระหว่างทั้งสองประเทศเพิ่มปริมาณขึ้น

3. กิจกรรมทางวัฒนธรรมระหว่างไทยและญี่ปุ่น

กิจกรรมทางวัฒนธรรมที่เกิดขึ้นภายหลัง พ.ศ. 2475 สามารถแบ่งออกได้เป็น 2 กลุ่มใหญ่ๆ คือ กิจกรรมที่ริเริ่มจากฝ่ายญี่ปุ่น และกิจกรรมที่ริเริ่มจากฝ่ายไทย สำหรับกิจกรรมที่ริเริ่มจากฝ่ายญี่ปุ่น ภายหลังจากการทำรัฐประหารรัฐบาลพระยามโนปกรณนิติธาดา อัครราชทูตยาตาเบะ ก็เริ่มผลักดันกิจกรรมทางวัฒนธรรมระหว่างทั้งสองประเทศ ด้วยการยื่นรายงานไปยังกระทรวงการต่างประเทศของญี่ปุ่นในปลายปี 2477 เพื่อเสนอให้จัดตั้งทุนการศึกษาให้กับนักเรียนไทยได้มาศึกษาต่อยังประเทศญี่ปุ่น แต่ทางกระทรวงการต่างประเทศไม่ได้มีท่าทีตอบสนอง ทูตยาตาเบะ จึงได้ขอความร่วมมือไปยังหอการค้าแห่งเมืองนะโงะยะ โดยได้รับการสนับสนุนจากประธานหอการค้า และได้จัดตั้งสมาคมญี่ปุ่นสยามแห่งนะโงะยะ (Japan Siam Association, Nagoya) ใน พ.ศ. 2478 (JFMA., I 1.10.0 2-14) เพื่อทำหน้าที่ดังกล่าว ด้วยการมอบทุนการศึกษาจำนวน 3 ทุนให้กับนักเรียนไทยในปีเดียวกัน (สจช. กต.94.1.2.2/4)

ทูตยาตาเบะยังได้ประสานไปยังกรมต้อนรับนักท่องเที่ยวและสำนักงานโฆษณาของญี่ปุ่นเพื่อเชิญคณะนาฏศิลป์จากโรงเรียนนาฏศิลป์ไปเป็นตัวแทนเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับวัฒนธรรมไทย โดยค่าใช้จ่ายทั้งหมดทางญี่ปุ่นเป็นผู้ออกให้ (สจช. กต. 94.1.2.2/4) เช่นเดียวกับการแลกเปลี่ยนคณะลูกเสือ ซึ่งค่าใช้จ่ายส่วนใหญ่ทางญี่ปุ่นเป็นผู้รับผิดชอบ โดยได้รับการสนับสนุนจากบริษัทเอกชนของญี่ปุ่น ซึ่งในขณะนั้นได้มีการรวมกลุ่มตั้งเป็นสมาคมต่างๆ เช่น สยามสมาคมแห่งโตเกียว (Senra Kyokai, Shamu Kyokai) ตั้งขึ้นในเดือนธันวาคม พ.ศ. 2471 สยามสมาคมสาขาโกเบ (Japan-Siam Association, Kobe) ตั้งขึ้นในเดือนมีนาคม พ.ศ. 2479

ภาพที่ 1 คณะนาฏศิลป์ญี่ปุ่นถ่ายรูปร่วมกับคณะนาฏศิลป์ไทยเมื่อครั้งเปิดการแสดง พ.ศ. 2479

ที่มา: Syamu kyokai kaihou (วารสารสยามสมาคม) 7 (May 1937)

สำหรับภาคเอกชนอื่น หนังสือพิมพ์อะซะฮิและไมนิจิก็เริ่มเข้ามามีบทบาทในระยนี้ด้วย การเชิญนักหนังสือพิมพ์ทั้งกุหลาบ สายประดิษฐ์ สุภา ศิริมานนท์และทองดี อิศระกุล ไปดูงาน รวมทั้งส่งนักข่าวเข้ามาประจำในไทยเป็นครั้งแรกใน พ.ศ. 2479 ซึ่งผลจากการแลกเปลี่ยนนักเขียน นักหนังสือพิมพ์ ทำให้มีข้อเขียนเกี่ยวกับญี่ปุ่นปรากฏบนหน้าหนังสือพิมพ์มากขึ้น โดยมีลักษณะร่วมอย่างหนึ่งในการชื่นชมความสำเร็จของญี่ปุ่นในการพัฒนาประเทศและการขึ้นมาท้าทายมหาอำนาจตะวันตก ขณะเดียวกันในสังคมญี่ปุ่นเองก็มีความสนใจเกี่ยวกับประเทศไทยมากขึ้น ซึ่งนับเป็นส่วนหนึ่งของตะวันออกศึกษาในญี่ปุ่นด้วย เช่น การจัดตั้ง “ห้องไทย” ของบริษัทมิทซูบิใน พ.ศ. 2479 โดยมีพระสารสาสน์พลขันธ์ อดีตรัฐมนตรีว่าการกระทรวงเศรษฐการเป็นนักวิชาการประจำ (*ประชาชาติ*, 26 พฤษภาคม 2479, น.3)

สำหรับกิจกรรมที่ริเริ่มจากฝ่ายไทยนั้น การส่งนักเรียนไปศึกษาต่อยังประเทศญี่ปุ่น จะเป็นกิจกรรมที่เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องและมีนัยสำคัญที่สุดจำนวนนักเรียนไทยที่ไปศึกษาต่อที่ญี่ปุ่นซึ่งเพิ่มมากขึ้นภายหลังเปลี่ยนแปลงการปกครองนั้นส่วนใหญ่เป็นนักเรียนเอกชนที่เดินทางไปด้วยทุนตนเอง อย่างไรก็ตามนักเรียนทุนรัฐบาลไทยก็เพิ่มจำนวนมากขึ้นเช่นกัน สาเหตุสำคัญที่ทำให้อัตราส่วนของทุนรัฐบาลที่ส่งนักเรียนไปยังญี่ปุ่นเพิ่มขึ้นนั้นน่าจะมาจากภาวะการเงินซึ่งในขณะนั้นค่าใช้จ่ายสำหรับนักเรียนในยุโรป 1 คนสามารถส่งไปศึกษาที่ญี่ปุ่นหรือฟิลิปปินส์ได้ประมาณ 4 คน (*ประชาธิปไตย*, 27 ตุลาคม พ.ศ. 2477)

สำหรับนักเรียนเอกชน การไปศึกษาต่อที่ญี่ปุ่นโดยมากจะติดต่อผ่านทางชาวญี่ปุ่นที่รู้จักในแบบความสัมพันธ์ส่วนบุคคล เช่น นายสิงห์ สืบแสง ซึ่งไปศึกษาต่อที่ญี่ปุ่นได้เนื่องจากเคยเป็นหนึ่งในคณะ

ลูกเสือที่เดินทางไปเยี่ยมลูกเสือญี่ปุ่นใน พ.ศ. 2471 จึงมีโอกาสรู้จักกับชาวญี่ปุ่นและได้ขอความช่วยเหลือในการติดต่อสถานศึกษา รวมทั้งที่พักซึ่งพักอยู่กับครอบครัวชาวญี่ปุ่น (JFMA., I 1.2.0 3-1) จนเมื่อนายทหารญี่ปุ่นบางกลุ่มได้พบปะพูดคุยกับพระมิตตรกรรมรักษาในโอกาสที่เดินทางไปรับตำแหน่งอัครราชทูตไทยประจำกรุงโตเกียว ก็ได้กล่าวถึงปัญหาการศึกษาของนักเรียนไทยและแนะนำให้รัฐบาลไทยเอาใจใส่ต่อนักเรียนไทยให้มากขึ้น พระมิตตรกรรมรักษาจึงได้เสนอให้กระทรวงการต่างประเทศของไทยแต่งตั้งผู้ดูแลนักเรียนไทยในญี่ปุ่น โดยแต่งตั้งนายยะมะงุจิ ทะเคชิ ซึ่งเคยเป็นนักเรียนทุนกระทรวงการต่างประเทศของญี่ปุ่นเข้ามาศึกษาภาษาไทยในสมัยรัชกาลที่ 5 และได้ทำงานคลุกคลีอยู่ในหน่วยงานของรัฐและเอกชนของไทยมากกว่าสามสิบปีให้ดำรงตำแหน่งผู้ดูแลนักเรียนไทยประจำประเทศญี่ปุ่น (สจข., ศษ. 21.9 /43/ เล่ม 2)

จำนวนนักเรียนเอกชนไทยในญี่ปุ่นที่เพิ่มขึ้นนี้จะเกิดจากการสอดคล้องกันของปัจจัยหลายประการ กล่าวคือ เนื่องจากการสอบชิงทุนรัฐบาลใน พ.ศ. 2477 ได้ส่งนักเรียนไปญี่ปุ่นถึง 11 คนเท่ากับจำนวนนักเรียนที่ส่งไปสหรัฐฯ ย่อมแสดงถึงการรับรองสถานะของนักเรียนที่จบจากประเทศญี่ปุ่น ซึ่งน่าจะมีส่วนเสริมความมั่นใจของทั้งนักเรียนและผู้ปกครอง นอกจากนั้นเนื่องจากในช่วงนั้นทางญี่ปุ่นเองได้จัดตั้งสำนักนักเรียนนานาชาติขึ้นในเดือนธันวาคม 2478 ทำให้การไปศึกษาต่อที่ประเทศญี่ปุ่นสะดวกมากขึ้น เนื่องจากสำนักนักเรียนนานาชาติได้จัดสร้างหอพักและเปิดสอนภาษาญี่ปุ่นให้กับนักเรียนต่างชาติโดยไม่เสียค่าใช้จ่าย ต่อมาใน พ.ศ. 2479 ทางสยามสมาคมของญี่ปุ่นยังได้สร้างหอพักสำหรับนักเรียนไทยและเปิดสอนภาษาญี่ปุ่นรวมทั้งภาษาอังกฤษสำหรับนักเรียน

ไทยโดยเฉพาะอีกด้วย (ประชาชาติ, 15 มิถุนายน 2479)

เมื่อพิจารณาหลักสูตรที่นักเรียนเอกชนมาศึกษาพบว่าวิชาที่นิยมเรียนเป็นอันดับหนึ่งคือ วิชาการพาณิชย์และเศรษฐศาสตร์ รองลงมาคือ วิศวกรรม แพทย์ ทันตแพทย์ และประมง (Yamaguchi, 1939, pp.74-75) ซึ่งล้วนแต่เป็นวิชาชีพชั้นสูงที่การศึกษาในประเทศยังไม่สามารถตอบสนองได้

นอกจากค่าใช้จ่ายที่ไม่สูง การปรับปรุงระบบต่าง ๆ ของญี่ปุ่นเพื่อรองรับนักเรียนต่างชาติและความก้าวหน้าในระบบการศึกษาของญี่ปุ่นแล้ว ปัจจัยที่สำคัญอีกอย่างหนึ่งที่ทำให้ให้นักเรียนไทยเลือกไปศึกษาต่อที่ประเทศญี่ปุ่นแทนที่การไปฟิลิปปินส์ซึ่งให้การศึกษที่เป็นภาษาอังกฤษนั้นน่าจะมาจากความต้องการในการศึกษาภาษาญี่ปุ่น ซึ่งมีความสำคัญมากขึ้นตามการขยายตัวของบทบาททางเศรษฐกิจของญี่ปุ่นในไทย ความต้องการความรู้ภาษาญี่ปุ่นนั้นสะท้อนให้เห็นได้จากกรณีของนายสมาน จารุรัตน์ บุตรนายขวัญ จารุรัตน์ เจ้าของห้างพิศาลพานิช ซึ่งมีสาขาจำหน่ายผ้าอยู่ที่โกเบ ได้ไปเรียนวิชาพาณิชย์อยู่ที่มหาวิทยาลัยการค้าแห่งโอซากะตั้งแต่ พ.ศ. 2473 (สมาน, 2507) โดยไปอยู่กับดอกเตอร์อิคุจิ ซึ่งเป็นหัวหน้าภาคคณะลูกเสือญี่ปุ่นไปเยือนประเทศไทย (เลือน, 2512, น.114) ซึ่งการเลือกไปศึกษาต่อที่ญี่ปุ่นของนายสมานนั้นส่วนหนึ่งน่าจะเกี่ยวข้องกับการส่งเสริมธุรกิจของครอบครัว

ด้วยปัจจัยดังกล่าวข้างต้นทำให้จำนวนนักเรียนไทยที่ไปศึกษาต่อที่ญี่ปุ่นเพิ่มมากขึ้น จากสถิติหอพักของสำนักนักเรียนนานาชาติระหว่าง พ.ศ. 2479-2485 จึงปรากฏว่ามีนักเรียนไทยจำนวนมากที่สุดคือ 63 คน มากกว่านักเรียนจากอินเดียซึ่งมากเป็นอันดับสองหนึ่งเท่า (Kokuzaigaku Yuukai Kaihou, 1942, pp.53-63)

ภาพที่ 2 ภาพหมู่นักเรียนไทยในญี่ปุ่นเนื่องในงานฉลองวันชาติ ณ สถานอัครราชทูตไทยประจำกรุงโตเกียว 24 มิถุนายน 2482

ที่มา: Nihon-Tai kyokai kaihou (วารสารสมาคมญี่ปุ่น-ไทย) 16 (September 1939)

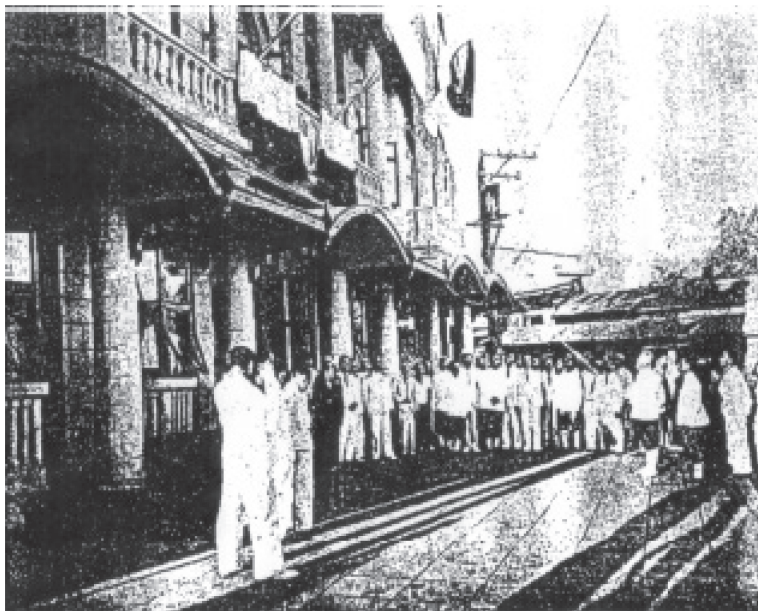
4. นโยบายด้านวัฒนธรรมของญี่ปุ่นในไทย

จากกิจกรรมทางวัฒนธรรมระหว่างไทย-ญี่ปุ่นข้างต้นจะเห็นได้ว่าในช่วงแรกนั้นภาครัฐของญี่ปุ่นไม่ได้ให้ความสำคัญหรือมีแนวนโยบายทางวัฒนธรรมต่อไทยมากนัก กิจกรรมที่เกิดขึ้นจึงเกิดจากความสนใจส่วนบุคคลโดยเฉพาะบทบาทของทูตยาตาเบะ โดยได้รับการสนับสนุนทางการเงินจากภาคเอกชนของญี่ปุ่น จนกระทั่งเดือนธันวาคม พ.ศ. 2480 แผนกวัฒนธรรม กระทรวงการต่างประเทศของญี่ปุ่น จึงได้เริ่มกำหนดแผนทางด้านวัฒนธรรมต่อไทย โดยได้ทำการสำรวจกิจกรรมด้านวัฒนธรรมของประเทศตะวันตกในไทย ซึ่งในรายงานนี้ได้แบ่งออกเป็น 4 ลักษณะ คือ โรงพยาบาล องค์การด้านวัฒนธรรม การให้ทุนการศึกษาและโรงเรียน ซึ่งกิจกรรมเหล่านี้โดยมากผ่านบทบาทของมิชชันนารี (JFMA., B.1.0.0 J/S 12)

ดังที่กล่าวถึงการให้ทุนในส่วนที่แล้วว่า นักเรียนไทยได้รับทุนจากญี่ปุ่นครั้งแรกจากสมาคมญี่ปุ่น-สยามแห่งเมืองมะนิลาและสำนักนักเรียนนานาชาติตามลำดับ ในส่วนการจัดตั้งองค์กรทางวัฒนธรรมนั้น กระทรวงการต่างประเทศของญี่ปุ่น เน้นกิจกรรมเผยแพร่ภาษาและวัฒนธรรมญี่ปุ่น แผนกวัฒนธรรมได้มอบหมายงานนี้ให้นายมัทซึโนะมิยะ อิชิทะตะ ซึ่งเป็นเจ้าหน้าที่ผู้ดูแลโครงการภาษาญี่ปุ่นในอเมริกาเป็นผู้ควบคุมการจัดตั้ง และได้เดินทางมาไทยเพื่อดูงานเมื่อกลาง พ.ศ. 2481 (Matsunomiya, 1938, pp.48-58) ในรายงาน *การสำรวจกิจกรรมด้านวัฒนธรรมระหว่างไทยและญี่ปุ่น* ของนายมัทซึโนะมิยะ ได้เสนอให้จัดตั้งองค์กรด้านวัฒนธรรมขึ้นในกรุงเทพฯ เพื่อทำหน้าที่เผยแพร่ข่าวสารเกี่ยวกับประเทศญี่ปุ่น รวมทั้งสอนภาษาญี่ปุ่นด้วย (Hasegawa,

2001, p.3) การดำเนินงานนี้ได้รับเงินสนับสนุนจากกระทรวงการต่างประเทศของญี่ปุ่น สยามสมาคมของญี่ปุ่น และเงินบริจาคจากสถานทูตญี่ปุ่นประจำกรุงเทพฯ จนนำมาสู่การตั้งสถานศึกษาวัฒนธรรมญี่ปุ่นไทย (The Institute of Japano Thai Culture) ซึ่งได้ทำพิธีเปิดอย่างเป็นทางการในวันที่ 22 ธันวาคม พ.ศ. 2481 มีสำนักงานอยู่ที่ถนนหน้าพระลาน โดยได้รวมทั้งสำนักงานญี่ปุ่นสยามสมาคมและโรงเรียนภาษาญี่ปุ่นเข้าไว้ในที่เดียวกัน (Hiroshita, 1941, p.71) โดยมีกิจกรรมแบ่งออกเป็น 5 ประเภทคือ การสอนภาษาญี่ปุ่น การเผยแพร่ข้อมูลเกี่ยวกับประเทศญี่ปุ่น ห้องสมุดญี่ปุ่น และแนวทางการศึกษาต่อประเทศญี่ปุ่นและอื่นๆ

สำหรับการสอนภาษาญี่ปุ่นนั้นก่อนหน้านี้ที่จะเปิดโรงเรียนภาษาญี่ปุ่นบางกอก (The Bangkok Japanese Language School) ได้วางเป้าหมายในการสอนภาษาญี่ปุ่นที่มุ่งเน้นเนื้อหาไปที่ประชาชนทั่วไป ซึ่งแตกต่างกับการสอนภาษาของประเทศตะวันตกที่ให้ความสำคัญกับภาษาระดับสูงที่มีเนื้อหายาก (Hasegawa, 2001, p.5) จากข้อมูลของหลักสูตรทั่วไปเห็นได้ว่าหลักสูตรนั้นเน้นที่วิชาการสนทนา ซึ่งตรงต่อความต้องการของนักเรียนไทย ดังนั้นเมื่อแรกเปิดโรงเรียนที่หน้าพระลานจึงมีผู้สมัครถึง 318 คน จากจำนวนนักเรียนที่สามารถรับได้ประมาณ 158 คน และในปีการศึกษาดังกล่าวมีผู้สมัครเข้ามาทั้งสิ้น 592 คน จากทั้งหมดสี่ภาคเรียน อย่างไรก็ตามจำนวนนักเรียนที่ศึกษาจนจบหลักสูตรคิดเป็นเพียงครึ่งหนึ่งเท่านั้น (Hiroshita, 1941, pp.75-76)

ภาพที่ 3 พิธีเปิดสถานศึกษาวัฒนธรรมไทย-ญี่ปุ่น ที่อาคารถนนหน้าพระลาน
ที่มา: Syamu kyokai kaihou (วารสารสยามสมาคม) 13 (December 1938)

ในส่วนของการเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับประเทศญี่ปุ่นนั้น เน้นการให้เรียนรู้และเข้าใจจิตวิญญาณของชาวญี่ปุ่น โดยผ่านการสอดแทรกลงไปในการสอนภาษา การจัดแสดงปาฐกถาโดยชาวญี่ปุ่นในประเทศไทยและชาวไทยที่เคยไปศึกษาที่ญี่ปุ่น รวมทั้งการเปิดสอนวิชาจัดดอกไม้ วิชายูโด นอกจากนี้ยังได้วางโครงการในอนาคตที่จะสนับสนุนให้เปิดหลักสูตรภาษาและวัฒนธรรมญี่ปุ่นตามสถาบันการศึกษาต่าง ๆ โดยเฉพาะในระดับมหาวิทยาลัยอีกด้วย (Hiroshita, 1941)

สำหรับการเปิดห้องสมุดซึ่งรวมถึงห้องโสตทัศนะนั้นมีวัตถุประสงค์เพื่อเผยแพร่ความรู้เกี่ยวกับประเทศญี่ปุ่นให้กับประชาชนทั่วไปในวงกว้าง ดังนั้นนอกจากบริการห้องสมุด ยังมีห้องโสตทัศนที่ให้บริการทั้งข่าววิทยุคลื่นสั้นของสำนักข่าวญี่ปุ่น เทปฝึกภาษา รวมทั้งภาพยนตร์ข่าวและวัฒนธรรมจากญี่ปุ่น ซึ่งเป็นสื่อที่สามารถเข้าถึงมวลชนวงกว้าง โดยทางญี่ปุ่นคาดหวังว่าสื่อเหล่านี้ทั้งบทเพลง ภาพยนตร์จะสามารถสอดแทรกเข้าไปในสังคมไทยในวงกว้างทั้งในโรงภาพยนตร์ ร้านอาหาร สถานบันเทิง เช่นเดียวกับเพลงหรือภาพยนตร์ของตะวันตกและจีนที่แพร่หลายอยู่ในขณะนั้น (Hiroshita, 1941)

สถานศึกษาแห่งนี้ยังมีบทบาทสำคัญในการผลิตองค์ความรู้เกี่ยวกับประเทศญี่ปุ่นในช่วงแรกของไทยด้วย โดยในปี พ.ศ. 2483 ได้จัดพิมพ์หนังสือทั้งหมด 4 เล่มคือ *รายงานตรวจเครื่องดนตรีของไทย* ของนายทาโกโมโตะ คูโรฮาวา *สนทนาไทย-ญี่ปุ่น* *คู่มือสนทนาภาษาญี่ปุ่น* ของนายเอส.มิกิ และ *สถานศึกษาวัฒนธรรมญี่ปุ่นไทย* ในปี พ.ศ. 2484 ได้จัดพิมพ์อีก 6 เล่มคือ *ตำราทำเครื่องภาชนะต่าง ๆ* ของนายเอส.มิกิ *พระพุทธศาสนาทางปรัชญาเกี่ยวกับความคิดของญี่ปุ่น* ของเอส.ไค.เซกิ, โปร.ที.เบียวโด *พระพุทธศาสนากับคนญี่ปุ่น* ของศาสตราจารย์ ที.เบียวโด และศาสตราจารย์ เค.ทาคางะมิ *ความเจริญของไฟฟ้าแห่งประเทศไทย* ของไว.จิจิริ *วัฒนธรรมของญี่ปุ่น* ของ

อาร์.เคยิ. *พุทธศาสนาของญี่ปุ่น* ของศาสตราจารย์ ที.เบียวโด นอกจากนี้ยังได้จัดพิมพ์หนังสือเพื่อร่วมฉลองในงานวันรัฐธรรมนูญด้วย โดยได้พิมพ์ครั้งแรกในงานวันฉลองรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2483 คือ *เรื่องญี่ปุ่นประเทศอาทิตย์* ในปีต่อมาเรื่อง *วัฒนธรรมญี่ปุ่น* และ *คู่มือเกี่ยวกับมหาวิทยาลัย, วิทยาลัย, โรงเรียนในประเทศไทยญี่ปุ่น*

สรุป

ภายหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี 2475 ความสัมพันธ์ระหว่างไทยและญี่ปุ่นในมิติทางวัฒนธรรมมีความใกล้ชิดกันมากขึ้น ทั้งนี้เกิดจากความกระตือรือร้นของอัครราชทูตญี่ปุ่นประจำกรุงเทพมหานคราเบะ ยะสุกิชิ ซึ่งได้เคยให้ข้อคิดลงว่าจะให้ความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจและวิชาการต่อรัฐบาลภายหลังการรัฐประหารในปี 2476 โดยความกระตือรือร้นนี้ได้รับการสนับสนุนจากบริษัทเอกชนของญี่ปุ่นที่มีธุรกิจเกี่ยวพันอยู่กับไทย ส่วนหนึ่งเพื่อต้องการลดบทบาทของชาวจีนในฐานะตัวกลางของเครือข่ายทางการค้าระหว่างไทยและญี่ปุ่น ซึ่งช่องทางนี้ได้รับเสียงตอบรับจากสังคมไทย อย่างน้อยก็ในกลุ่มชนชั้นกลางในเมืองดังจะเห็นได้จากการส่งบุตรหลานไปศึกษาต่อยังประเทศญี่ปุ่น ซึ่งในสังคมผู้อ่านออกเขียนได้นั้นมีภาพลักษณ์ในด้านความเจริญก้าวหน้าของญี่ปุ่นอยู่แล้ว ผนวกกับความนิยมในการยึดอาชีพอิสระอย่างวิศวกร พ่อค้า สมุห์บัญชี มีมากขึ้น ซึ่งในขณะนั้นรัฐบาลยังจัดการศึกษาในด้านดังกล่าวได้ไม่ทันต่อความต้องการของสังคม การไปศึกษาต่อยังประเทศซึ่งมีค่าใช้จ่ายไม่สูงนักอย่างญี่ปุ่นจึงเป็นทางออกที่ดีสำหรับคนกลุ่มนี้ ความสัมพันธ์ในมิติวัฒนธรรมนี้ยังเป็นทางมากขึ้นเมื่อกระทรวงการต่างประเทศญี่ปุ่นได้วางนโยบายด้านวัฒนธรรมในไทยอย่างจริงจังในปี 2481 ด้วยการตั้งสถานศึกษาวัฒนธรรมญี่ปุ่นไทย (The Institute of Japan Thai Culture)

จากความสัมพันธ์ทางวัฒนธรรมระหว่างไทย-ญี่ปุ่นที่เกิดขึ้นนี้ จะเห็นได้ว่าการศึกษาความสัมพันธ์ในระดับอื่น นอกเหนือจากระดับรัฐต่อรัฐนั้น จะช่วยให้เข้าใจมิติที่ลึกซึ้งและหลากหลายระหว่าง

สังคมระหว่างประเทศมากขึ้น ซึ่งในวงวิชาการประวัติศาสตร์ความสัมพันธ์ไทย-ญี่ปุ่นยังขาดการศึกษาในมิตินี้อย่างมาก

ตัวย่อที่ใช้ในเอกสารอ้างอิง

สจช. หมายถึง สำนักหอจดหมายเหตุแห่งชาติ

กต. หมายถึง กระทรวงการต่างประเทศ

ศธ. หมายถึง กระทรวงศึกษาธิการ

JFMA หมายถึง Japanese Foreign Ministry Archive

บรรณานุกรม

เอกสารที่ยังไม่ได้ตีพิมพ์

สจช., กต.43.3/22 รายงานนักเรียนที่ส่งไปศึกษาวิชา ณ ประเทศญี่ปุ่น (พ.ศ. 2479)

สจช., กต. 94.1.2.2/4 สมาคมญี่ปุ่น-สยามเมืองนาโงยาให้ทุนเล่าเรียน พ.ศ. 2478

สจช., กต.94.1.2.2/1 รัฐบาลฝรั่งเศสให้ทุนนักเรียนไทยนายทิพย์ ปัญญาลักษณ์ พ.ศ. 2470-2474

สจช., กต.94.1.2.2/9 รัฐบาลฝรั่งเศสให้ทุนนักเรียนไทยไปเรียนการคลัง (พ.ศ. 2480-2483)

สจช., ศธ.21.9/43/เล่ม 2 กระทรวงการต่างประเทศตั้งผู้ดูแลนักเรียนประจำประเทศญี่ปุ่น

JFMA., B.1.0.0 J/S 12 Nittai bunka yokou kankei ikken (Nihon-Thai cultural relation agreement) (in Japanese)

JFMA., I 1.10.0 2-14 Syamu kyukai kankei (Siam Society) (in Japanese)

เอกสารตีพิมพ์แล้ว

ชาญวิทย์ เกษตรศิริ. (2538). *ประวัติศาสตร์การเมืองไทย*. กรุงเทพฯ: ดอกหญ้า.

(26 พฤษภาคม 2479) เปิดสำนักงานสยามขึ้นในกรุงโตเกียว. *ประชาชาติ*. p.3.

ทวี วีระวงศ์เสรี. (2524). *สัมพันธ์ภาพทางการเมืองระหว่างไทยกับญี่ปุ่น*. กรุงเทพฯ: ไทยวัฒนาพานิช.

เลื่อน ศรภักย์วานิช. (2512). *ฝันจริงของข้าพเจ้า*. กรุงเทพฯ: มิตรนราการพิมพ์.

สมาคมนักเรียนทุนบริติชเคาน์ซิลในประเทศไทย. ม.ป.ป. กรุงเทพฯ: ประชุมทองการพิมพ์.

สมาน จารุรัตน์. (2507). *สมานรำลึก ณ เมรุวัดมกุฏกษัตริยาราม 12 มีนาคม 2507*. กรุงเทพฯ: อักษรสาสน์.

สุนทร อัสสະไย. (2533). *วิกฤตการณ์เศรษฐกิจหลังสงครามโลกครั้งที่ 1*. กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.

Charivat Santaputra. (1985). *Thai foreign policy 1932-1946*. Bangkok: Thai Khadi Research Institute.

Gaimusyou. (1932). *Syamu shijo ni okeru Nihon syouhin no chii (Status of Japanese products in Siam market)*. Tokyo: Gaimushou tsuusyokuyoku. (in Japanese)

- Hasegawa, T. (2001). Bankoku nihon bunka kenkyuujyo (1938) no nihongo kyouiku keikaku (Japanese language program of Bangkok Japanese Cultural Research Institute). *Nihongo to Nihongo Kyouiku (Japanese Language and Japanese Language Education)*, 29, 1-20. (in Japanese)
- Hiroshita, F. (1941). Nihon-Tai bunka kenkyuujyo no souritsu to jigyou (Establishment and activities of Japan-Thai Cultural Research Institute). *Nihon-Tai Kyoukai Kaihou (Journal of Japan Thailand Association)*, 25, 71-102. (in Japanese)
- Kokusaigaku Yukai. (1938). Kokusaigaku yuukai houkoku (Report of the international students society). *Kokusaigaku Yuukai Kaihou (Journal of International Students Society)*, 2, 24-33. (in Japanese)
- _____. April 1941 – August 1942). Taikoku oyobi futsuyou indoshina ni kansuru gakuseisyo jigyou (Thailand and French-dominated Indochina students). *Kokuzaigaku Yuukai Kaihou (Journal of International Students Society)*, 5, 53-63. (in Japanese)
- Matsunomiya, I. (1938). Taisen bunka jigyou zakki (Notes on cultural activities in Thailand). *Nihon-Tai Kyoukai Kaihou (Journal of Japan Thailand Association)* 13, 48-58. (in Japanese)
- Swan, W. (1986). *Japanese economic activity in Siam from the 1890's until the outbreak of the Pacific War*. India: Centre for South East Asian Studies.
- Syamu kokuzai ryuhoujin no jyoukyou (Report of Japanese people in Siam). (1936). *Syamu Kyoukai Kaihou (Journal of Siam Society)*, 3, 61-66. (in Japanese)
- Yamaguchi, T. (1939). Ryu nittai koku gakusei ni kaete (Thai students in Japan). *Nihon-Tai Kyoukai Kaihou (Journal of Japan Thailand Association)*, 16, 71-77. (in Japanese)
- Yano, T. (1975). Nanshin no keifu (*The lineage of southern advance*). Tokyo: Cyukoushinsyo. (in Japanese)